

Tóka Gábor: Pártimázsok Magyarországon, 1992-2002

In: *Magyarország politikai évkönyve*, szerk. Kurtán Sándor, Sándor Péter, és Vass László. Budapest: DKMKA, pp. 1540-1558.

Közhely, hogy sokat változott egyes magyar politikai pártok politikai-ideológiai arculata az elmúlt tíz évben, ám meglepően kevés rendszeres ismerettel rendelkezünk arról, hogy mindezt miként érzékelték a választópolgárok. Vajon miként tükröződött – egyáltalán: megjelent-e? - az MSZP sokat emlegetett szociáldemokratizálódása abban, hogy milyen politikai célokat tulajdonít a pártnak az átlagember? Milyen szerepet játszott mindebben a Horn-kormány időszaka és mindenekelőtt az 1995-96-os megszorító gazdaságpolitika? Miként észlelték a választók a kilencvenes évek elején a Liberális Internacionáléhoz tartozó FIDESZ fokozatos átalakulását a nemzeti-konzervatív Fidesz-Magyar Polgári Párttá? Egyáltalán: változott-e a Fidesz-MPP ideológiájának népi érzékelése az elmúlt tíz évben, vagy inkább az antikommunista elkötelezettségből táplálkozó folytonosságot észlelték az emberek? Ha volt változás, akkor vajon mit vehettek észre előbb a folyamat különböző állomásaihoz érve: a párt szövetségi rendszerének vagy pedig világnézetének módosulását? Vajon az 1993 és 1998 közötti imázs-változás volt a nagyobb, vagy az, amelyik az Orbán-kormány idején következett be? Mi történt mindezenközben az SZDSZ, az MDF, a MIÉP és a többi – jelenleg már vagy még – kisebb párt társadalomban élő képével?

Az alábbiakban ilyen fajta kérdések megválaszolásához próbálok néhány fogodzót nyújtani egy, az Antall-, a Horn- és az Orbán-kormány időszakára egyaránt kiterjedő kérdőíves adatsor révén. Az itt felhasznált adatok mindenekelőtt az egyes pártok politikai céljainak a polgárok általi érzékelésére vonatkoznak, és szöveges kommentárjaim az ezekben mutatkozó trendeket próbálják felmutatni és értelmezni. Táblázataimban rendre csak azokat a pártokat tüntetem fel, amelyek az adott időpontban a parlamenti erőviszonyok szempontjából – akár képviselőik, akár választási szereplésük okán – lényegesek voltak. Mindenekelőtt frissítsük tehát fel időrendi ismereteinket.

Történelmi háttér

A szóbanforgó vizsgálsorozat 1992 szeptemberében kezdődött, amikor a Torgyán József vezette FKGP már néhány hónapja elhagyta az Antall József-vezette MDF-KDNP-kisgazda kormánykoalíciót, az SZDSZ-nek viszont még Tölgyessy Péter volt az elnöke. A MIÉP még nem létezett, Csurka István pedig az MDF alelnöke volt – igaz, néhány hónap múlva kizárták az őt “náci nézetei” miatt támadó Debreczeni Józseffel együtt. A liberális FIDESZ, mint ellenzéki párt, toronymagasan vezette ekkor a közvélemény-kutatásokat jóval negyven százalék feletti támogatottsággal a pártválasztók körében, az MSZP pedig éppencsak elkezdte átvenni a második helyett a 10-13 százalékos támogatottságú MDF-től és SZDSZ-től.

Az idősor két 1993-as (januári illetve december eleji) és egy 1994 áprilisi vizsgálattal folytatódik, amelyek révén nyomon követhetjük annak a folyamatnak a mellékhatásait, ahogy a FIDESZ rohamosan visszaesett, az MSZP pedig látványosan előretört a népszerűségi listákon. A FIDESZ ekkor kezdte meg politikai profilváltásának hosszú folyamatát, egyelőre még formailag a közben az MSZP felé is nyitottá váló SZDSZ választási szövetségeseiként. Az SZDSZ vezetésében Pető Iván és Kuncze Gábor váltak a meghatározó személyiségekké, miközben az

Antall Józsefet elvesztő MDF élére Lezsák Sándor, a miniszterelnöki posztba pedig Boross Péter került.

Az MSZP – és kisebb mértékben az SZDSZ - sikerét hozó 1994-es választást követő első vizsgálat 1995 júniusában készült, tehát három hónappal a Bokros-csomag bejelentése, és fél évvel a polgári választási szövetség 1994. decemberi színrelépése után. Ezért az 1997 januári és 1998 áprilisi vizsgálatokkal együtt kiválóan alkalmas arra, hogy megfigyeljük a hatását – ha volt ilyen - az MSZP-SZDSZ kormánykoalíció létrejöttének, működésének, a FIDESZ szövetségi rendszere átalakulásának, az FKGP támogatottságának tartósan 20, sőt egy időben 30 százalék feletti szintre kerülésének, a KDNP Giczy György-fémjelezte (FKGP-barát, a polgári szövetséggel szemben kritikus) korszakának, és végül a MIÉP releváns erővé válásának.

Az idősor legfrissebb adatai a 2002-es választások két fordulója között keletkeztek, tehát még azelőtt, hogy véglegesen eldőlt volna, Orbán Viktor vagy Medgyessy Péter lesz-e a következő miniszterelnök. Ezek tehát arra alkalmasak, hogy elemezzük azt a párttérképet, amit közvetlenül az Orbán-kormány éveit után láttak maguk előtt a választók, amikor a KDNP már jelentéktelenné vált, a Fidesz-MPP és az MDF közös listával szerepelt a választáson, az FKGP-nek pedig már csak miniszterei voltak, szavazói viszont alig.

Az adatok forrása és a táblázatok értelmezése

A vizsgálatokat a Közép-Európai Egyetem Alapítvány támogatta, a terepmunkát pedig a Medián Kft. végezte, a felnőtt népességre kiterjedő véletlen sétás országos reprezentatív mintákon. A megkérdezett minta mérete 1998-ban 1525, 1995-ben 1196, a többi időpontokban s így 2002-ben is pedig 1200 fő volt. A jelen elemzés során az adatokat súlyoztam, hogy az egyes minták lakóhely (város-község), életkori és iskolázottsági csoportok valamint nem szerinti együttes összetétele a lehető legjobban tükrözze az egész népességre vonatkozó mindenkori legfrissebb KSH becsléseket.

A megkérdezettek valamennyi vizsgálat során megválaszoltak két, jelen szempontunkból rendkívül hasznos kérdésblokkot. Az első blokk felvezető kérdése így szólt (dőlt betűk jelzik a kérdezők által felolvasott szöveget):

“A politikai pártok különböző célokat követhetnek. Felolvasok néhány ilyen célt, és arra kérem, mindegyikről mondja meg a véleményét ennek a kártyának a segítségével. Ha Ön nagyonellenzi valamelyik célt, akkor eggyessel vagy kettessel válaszoljon, ha nem is ellenzi, de nem is helyesli, akkor pedig ötössel, és így tovább. Tehát mennyire ellenzi vagy helyesli Ön ...?” Mindezt a célok felsorolása követte (ld. alább), amelyeket a válaszolók egyenként értékelték egy kilenc-fokú skálán. A válaszolóknak átadott kártyán a 9-es – “nagyon helyesli” - volt a legmagasabb kód. 1992-ben ugyan még egy ötfokú skála szerepelt a kérdőívben, de a jelen elemzés céljaira ezt is az 1-9 intervallumra transzponáltam át. Az egyes időpontokban egyes célok által a minta egészétől kapott átlagosztályzatot az 1. tábla, az osztályzatok szórását pedig a 2. tábla mutatja be.

A második kérdés arra kérte a válaszadókat, hogy ugyanezeket a konkrét politikai célokat egyes pártokkal társítsák: *“Most arra kérem, mondja meg, hogy véleménye szerint melyik magyarországi párt akarja a leginkább megvalósítani az egyes célokat. [Miután válaszolt:] És melyik az a párt, amelyik a legkevésbé törekszik ennek a célnak a megvalósítására?”*

A következő nyolc tábla (3-10.) a második kérdésre adott válaszok megoszlásáról tájékoztat időpontok szerinti bontásban. Az e táblázatokban szereplő számokat úgy kaptam, hogy kivontam egymásból két százalékokat. Ha például 1992. szeptemberében az összes megkérdezettek 10 százaléka nevezte meg – méghozzá első helyen - az adott pártot olyanként, amely az adott cél

megvalósítására törekszik, 2 százalékuk viszont úgy vélte, hogy az adott párt törekszik erre a legkevésbé, akkor a 3. táblázat megfelelő cellájába egy 8-as került. A negatív számok értelemszerűen azt jelzik, ha egy pártot többen említettek az adott cél mellett a “legkevésbé”, mint “leginkább” elkötelezettként. A számok abszolút nagysága tehát nem azt jelzi, hogy különösen szélsőséges álláspontot tulajdonítanak a polgárok egy pártnak, hanem azt, hogy az adott cél szempontjából releváns pártként tartják számon. Így történhetett meg például az, hogy 2002-ben a Fidesz-MPP magasabb pozitív pontszámot kapott a MIÉP-nél a “nemzeti érzés erősítése”, az MSZP pedig az SZDSZ-nél a “magánvállalkozások és a szabad piacgazdaság előmozdítása” célok tekintetében (ld. 10. tábla).

Az idők során bizonyos mértékig változott, hogy pontosan milyen célokat sorolt felt a kérdőív. A táblázatokban csak a viszonylag állandó alkérdések szerepelnek, és üres kocka jelzi azt, ha egy adott időpontban az adott cél mégsem szerepelt a kérdőívben, vagy pedig az adott párt érdektelen volt a parlamenti erőviszonyok szempontjából. A táblázatokban óhatatlanul csak rövidítve jelennek meg az egyes politikai célok leírásai. A kérdőív a következőképpen fogalmazta meg őket:

- *A magánvállalkozások és a szabad piacgazdaság előmozdítása;*
- *Biztosítani, hogy hozzáértő emberek irányítsák az ország gazdasági ügyeit;*
- *A nemzeti érzés erősítése;*
- *A szólásszabadság és a demokrácia védelmezése;*
- *A nyugdíjak és szociális juttatások emelése;*
- *A társadalmi konfliktusok csökkentése a politikai stabilitás megőrzése érdekében;*
- *A lakosságra a gazdaság átalakulása miatt háruló terhek csökkentése;*
- *A vallás és az egyházak befolyásának növelése;*
- *Az állami vállalatok magánkézbe adásának felgyorsítása;*
- *A korábbi kommunista párttagok eltávolítása a vezető tisztségekből;*
- *A munkanélküliség csökkentése.*

Szépségverseny megosztó és egyesítő témákban

A fenti célok némelyike – mint pl. magánvállalkozások és piacgazdaság támogatása vagy a vallás és az egyházak befolyásának növelése - természetesen megosztja a közvéleményt: van, aki támogatja őket, de van, akinek éppen az tetszik egy pártban, ha ellene fordul e törekvéseknek. Az ilyen megosztó kérdések (“*positional issues*”) esetén általában könnyebben alakul ki egyetértés arról, hogy melyik párt támogatja őket, mint az egyesítő kérdések - pl. gazdasági hozzáértés, szólásszabadság védelmezése – esetén. Az utóbbiakat a választáskutatási zsargonban *valence issue*-knak nevezik. Ezek tekintetében nagyjából minden állampolgár ugyanazt akarja (több hozzáértést, kevesebb korrupciót, stb.), legfeljebb csak más és más pártok győzték meg őket a cél megvalósítására való készségükről és alkalmasságukról.

Mivel az ilyen egyesítő kérdésekben nagyjából minden szavazó egyet akar, óriási a tétje annak, hogy melyik párt tud több embert meggyőzni arról, hogy pont ők képesek a leginkább az adott cél elérésére. Akinek ez sikerül, az igen sok pluszszavazatot söpörhet be, míg a megosztó kérdésekben igazából csak úgy lehet támogatókat nyerni, ha közben néhány más szavazót meg elidegenít magától a párt. Utóbbi kérdéseknek ezért nem annyira a szavazatszám maximalizálásában van szerepe, mint inkább abban, hogy egy biztonságos búvóhelyet alakítson ki magának a párt a választási piacon. Nem mindegy persze, hogy hány szavazó érzi magát

otthonosan az adott ideológiai pozícióban, de egy versengő párt számára – valamilyen eszmék vagy érdekek iránti esetleges elkötelezettség mellett - mégiscsak az az elsődleges szerepe az ilyen óvóhelyeknek, hogy néhány támogató még akkor is kitartsa a párt mellett, amikor – miként az FKGP a 2002-es választás előtt - egyik botránnyról a másikra bukducsol, és már senki sem tulajdonít neki semmilyen különösebb kompetenciát.

Ennek megfelelően a pártversengés bizonyos mértékig más és más formát ölt a megosztó és az egyesítő kérdéseken. Az előbbieket tekintetében nem lehet minden választópolgárnak egyszerre tetszeni, és a verseny lényege az, hogy melyik párt tud a politikai térben olyan pontot találni, ahol viszonylag kevés versenytárs, viszont viszonylag sok, más párthoz nem, vagy nem nagyon kötődő szavazó tartózkodik. Természetesen nincs arról szó, hogy a pártok kényük-kedvük szerint, teljesen szabadon választhatnák meg ideológiai sátoztáboruk pozícióját, vagy hogy minden pártnak egyformán jól állna bármelyik új ruha. De tartós pozícióváltások lehetségesek, és a párt pozíciójának népi érzékelése nem hullámszik automatikusan együtt a párt népszerűségével, ahogy azt majd néhány egyesítő kérdés kapcsán megfigyelhetjük.

Egyházpolitika

Nem annyira politikai jelentősége, mint inkább a trendek kivételesen markáns jellege indokolja, hogy “a vallás és az egyházak befolyásának növelésével” kapcsolatos kérdéssel kezdjük a táblázatokban számszerűsített megfigyelések tárgyalását. Mindenekelőtt azt figyelhetjük meg az 1. táblában, hogy e kérdéskör fontossága folyamatosan viszonylag alacsony (a kilenc-fokú skálán rendre 3.9 és 4.9 közé eső) átlagosztályzatot kapott a választópolgároktól, amely az idő előrehaladtával – némi ingadozás mellett - talán még csökkent is: a kilenc-fokú skálán az 1992-es 4.5-ről az 1998-as 3.9-re (2002-re nézve sajnos nincs adat e kérdés tekintetében). A 2. tábla fontos adalékot tesz hozzá ehhez: a választópolgárokat még annál is jobban megosztotta az egyházi befolyás kérdése az elmúlt évtizedben, mint a privatizáció sebessége - majdnem annyira, mint a dekomunizálás témája, ami pedig érthető okokból igencsak polarizálja a társadalmat.

Az egyházpolitikai tematika hazai fejlődési útja egyben azt is szépen demonstrálja, hogy a megosztó politikai kérdések egy részében időnként természetes monopóliumok alakulnak ki. Láthatólag ez volt a helyzet a kilencvenes évek elején a Kereszténydemokrata Néppárttal. Sem a párt szövetségesei, sem politikai vitapartnerei nem vitatták, hogy a KDNP elkötelezett a keresztény egyházak érdekei és a világnézeti alapokon álló politizálás mellett: mi több, azt sem igazán firtatta senki kritikai éllel, hogy tulajdonképpen mi is az a KDNP politizálásában, ami ennek a bizonyítéka lenne. Bár az MDF és az FKGP maga is igyekezett keresztény világnézeti elkötelezettségét hangsúlyozni, láthatólag nem törekedtek arra, hogy a KDNP szavazóbázisát ezen az alapon magukhoz vonzzák, hanem ehelyett hosszú távú békés együttélésre törekedtek a KDNP-vel. Ugyanakkor a magyar lakosság nagy része is láthatólag elfogadta, hogy a keresztény jelző értelmes politikai tartalommal bír.

Mindezen tényezők – és még ki tudja, mi minden - folytán a KDNP-nek szinte erőfeszítés, különösebben radikális egyházpolitikai programjavaslatok propagálása nélkül is, sőt, még az 1993-as liberális abortusz-törvénynek a frakció fele általi parlamenti elfogadása után is sikerült elérnie azt, hogy a választópolgárok 55-60 százaléka ne a többi jobboldali pártok valamelyikét, hanem egyértelműen a KDNP-t tartsa a “vallás és az egyházak befolyása” leghitelesebb és releváns képviselőjének a magyar politikában. Miután a KDNP 2002-re jelentéktelenné (illetve a Centrum Párt részévé) vált, a Fidesz-MPP szinte megörökölte ezt a pozíciót. Ha a 10. tábla megfelelő cellájában szereplő 45-ös szám nem is olyan magas, mint a KDNP fénykorában regisztrált 55-60 százalék körüli mutatók, még így is kicsit többen tartották a

Fidesz-MPP-t ennek a célnak, mint mondjuk a kommunista korszakbeli vezetők eltávolítása legfőbb pártfogójának.

Lehet persze, hogy a Fidesz-MPP célkitűzései és az Orbán-kormány egyházpolitikája miatt mindez nem is tűnik különösebben meglepőnek. Érdekes azonban figyelni arra, hogy milyen nehezen vívta ki magának a Fidesz ezt a rangot. Bár a párt már 1993 tavaszától kezdve szembefordult korábbi liberális egyházpolitikai nézeteivel, és 1995-re minden lényeges tekintetben összhangba került a KDNP vonatkozó nézeteivel és retorikájával, a szavazópolgárok ezt 1998-ig alig-alig vették figyelembe: a 3-5. táblázat megfelelő soraiban látható mínusz 5-6 körüli értékek még 1998-ig is csak nullára változtak át. A kormányzati időszak tetteire volt szükség a megváltozott pártpolitika hihetővé tételére.

Egyébként ugyanezt tapasztalhatjuk az MSZP egyházpolitikájának népi észlelésében is. Hiába igyekezett az MSZP a kommunista múlt emlékeit feledtetni és az SZDSZ-énél kevésbé liberális egyházpolitikát képviselni, 1998-ig mindez szinte semmilyen látható eredménnyel nem járt a pártimázs tekintetében. Akkorra viszont, alighanem éppen a Horn Gyula által a Vatikánnal aláírt – és az SZDSZ által sokat bírált – megállapodás nyomán valamelyest semlegesebbé vált a párt egyházpolitikájának megítélése. A jelek szerint azonban az Orbán-kormányval való összehasonlításban 2002-re az MSZP ismét inkább a szekuláris pólus képviselőjének látszott a választók szemében.

Piacgazdaság

Az egyházpolitikai témakör tehát egyrészt azt illusztrálja, hogy a pártimázsok alakulása mindig függvénye a többi pártok viselkedése által kínált lehetőségeknek, másrészt pedig azt, hogy a kormányzati szerep az ellenzékinél sokkal nagyobb lehetőséget kínál a pártoknak a tudatos imázs-váltásra. A “magánvállalkozások és a szabad piacgazdaság előmozdítására” illetve az “állami vállalatok magánkézbe adásának felgyorsítására” vonatkozó kérdések vizsgálata azonban arra figyelmeztet, hogy a kormányzati szereppel nem csak lehetőségek, hanem kööttségek is együttjárnak. Bármivel is magyarázzuk ezt, tény, hogy négy évi kormányzás után a kilencvenes évek valamennyi vezető kormánypártját sokkal piac- és privatizációpártibbnak látta a közvélemény, mint annak előtte, függetlenül attól, hogy törekedett-e erre a párt vagy sem. Az MSZP és a Fidesz-MPP esetében erre táblázataink adják a bizonyítékot, míg az MDF esetében – 1990-es pártimázs-adatok hiányában – minderre csak következtetni tudunk abból, hogy miként változott meg a párt támogatóinak gazdaságpolitikai preferenciák szerinti összetétele 1990 és 1994 között (vö. Tóka 1994, 1998).

Az MSZP esetében a szóbanforgó változás kifejezetten drámai volt. Míg az 1994-es választások előtt rendre negatív mutatókat kapott a párt mindkét, a magángazdaság támogatásával kapcsolatos kérdés esetén, addig 1998-ban már 18 illetve 36 pontos pozitív pontszámok jelezték, hogy a Horn-kormány tevékenysége és az SZDSZ eljelentéktelenedése után már milyen sokan látták a szocialista pártban e célok követésének legfőbb zálogát. Ennek ellenére a szocialista párt megítélése továbbra sem függetlenedett a bal- és jobboldal mibenlétével kapcsolatos, nyilván nemzetközi és történelmi tapasztalatok által is befolyásolt sztereotípiáktól. Ezt mutatja az, hogy 2002-ben mennyivel inkább tartották a választók a Fidesz-MPP-t – alighanem még maga a párt által sem kívánt mértékben – a magángazdaság támogatásának a szocialistáknál hitelesebb képviselőjének.

Az persze nem tűnik ki adatainkból, hogy ezzel a két vezető párt közül melyik járt jobban. Az 1-2. táblákból láthatjuk, hogy a magángazdaság támogatása – mind viszonylag rokonszenvesebb (“a magánvállalkozások és a szabad piacgazdaság előmozdítása”), mind pedig

valamivel antipatikusabb (“az állami vállalatok magánkézbe adásának felgyorsítása”) megfogalmazásban – olyan cél, amelyet korántsem támogat mindenki. Igaz viszont, hogy ezek a jelszavak 2002-re ismét valamivel népszerűbbé váltak, mint a Horn-kormány idején voltak, amikor a jelek szerint bizonyos mértékig kompromitálódtak – még az Antall-kormány időszakával összehasonlítva is (ld. 1. tábla).

Dekommunizálás

A történelmi hagyatékban persze az ezzel explicite foglalkozó politikai kérdések esetén van a legnagyobb szerepe. Elemzésünkben ezeket a “korábbi kommunista párttagok eltávolítása a vezető tisztségekből” célkitűzés képviseli. Az MSZP magas negatív pontszáma állandó jellemzője a vonatkozó idősornak, és az idő előrehaladtával, az MSZP jelentőségének növekedtével, illetve a táblázatunkban parlamenti irrelevanciája miatt nem szereplő Munkáspárt egyre ritkább említése folytán még nőtt is.

A másik pólust a jobboldali pártok együttesen képviselik, amelyek attól függően kaptak magasabb vagy alacsonyabb pozitív pontszámot e cél tekintetében, hogy mikor éppen melyik volt többé vagy kevésbé releváns a politikai szintéren. Ez nagy különbséget jelent ahhoz képest, amit az egyházpolitikai tematikában láttunk az imént. Valamelyes túlzással azt is mondhatnánk, hogy a dekkommunizálás tekintetében a különféle ügyeletes jobboldali pártok egymással behelyettesíthetőknak tűntek a közvélemény szemében. E túlzás azért lenne mégis indokolatlan, mivel jól látható, hogy az e kérdésben magát különösen erősen exponáló pártok (FKGP, MIÉP) még akkor is nagyjából akkora vagy éppen sokkal magasabb pontszámot kaptak, mint az MDF vagy pláne a KDNP, amikor az utóbbiak összehasonlíthatatlanul jelentősebb pártok voltak az előbbieknél.

E kérdés elemzésénél persze a FIDESZ és az SZDSZ megítélésének alakulása a legérdekesebb. Bár nem igazán indokolt, mégis közhelyszámba megy annak felemlgetése, hogy a két párt filozófiája milyen nagy, ellentétes irányú változáson ment keresztül a kilencvenes években. Ehhez képest a vonatkozó idősorok egyetlen egy ponton mutatnak lényeges változást: 2002-re a Fidesz-MPP a dekkommunizálás első számú bajnokává vált a közvélemény szemében. Ezt megelőzően azonban hiába volt álláspontja szinte ugyanaz, mint 2002-ben, a polgárok mégis inkább az FKGP-t (és valamelyest a MIÉP-et), illetve a kilencvenes évek elején az MDF-et tartották számon az ügy fő harcosaként.

Valószínűleg arra mutat ez, hogy nem egyszerűen az elvi álláspontok határozzák meg a pártimázst, hanem a retorika és az adott kérdések centralitása a retorikán belül, plusz az, hogy az adott párt (tényleges vagy a közeljövőben várható) parlamenti és kormányzati jelentősége egyáltalán hihetővé teszik-e azt, hogy ténylegesen tehetne valamit az adott kérdésben. Ennek fényében talán már az sem olyan meglepő, hogy 1992 és 2002 között az SZDSZ imázsa alig-alig változott a dekkommunizáláshoz való viszony tekintetében: legalábbis nem többet, mint szinte bármely más, a listánkon szereplő politikai cél esetén.

Etnikai szolidaritás és a demokratikus rend védelme

A “nemzeti érzés erősítése” a megosztó és az egyesítő kérdések között mintegy félúton helyezkedik el, és nem csak a cél általános támogatottsága (ld. 1. és 2. tábla) tekintetében. A nemzeti tematikának magától értetődő sajátossága, hogy a “nemzeti” jelzőről lemondani és a “nemzetietlen” címkét magára venni az sem szereti, aki amúgy elvi alapon következetesen szembenáll az etnikai szolidaritás hangsúlyozásával. A nemzeti jelző alapvető kétértelmősége folytán az ilyen pártok – nem csak hazánkban – olyan általánosan elfogadott értékeket

igyekeznek szembeállítani a “nemzeti” politzálással, mint amilyen nálunk a józan politizálás és a demokratikus rend védelme (ezek elfogadottságát a szólásszabadságra és a politikai stabilitásra vonatkozó kérdéseknek a maximális 9-hez eléggé közeli átlagosztályzatai jelzik az 1. táblán). A verseny persze nyitott: a felek tényleges tettei és politikai finesze döntik el, hogy mennyire sikerül meggyőzni a polgárokat arról, hogy X vagy Z párt a nemzeti ügy, illetve a stabilitás vagy a demokrácia veszélyeztetője.

Az adatokból úgy tűnik, hogy Magyarországon egyik oldal sem ért el különösebben átütő sikert e tekintetben. Az SZDSZ és az MSZP általában ugyan negatív, de mindig a semleges nullához közel álló összpontszámot szerzett a nemzeti kérdés tekintetében. A jobboldali pártok közül csak a MIÉP szerzett folyamatosan negatív összpontszámot “a szólásszabadság és a demokrácia védelmezése” illetve “a társadalmi konfliktusok csökkentése a politikai stabilitás megőrzése érdekében” célok tekintetében. Igaz, a kisgazdapárt is szinte mindig negatív pontszámot kapott a stabilitásra vonatkozó kérdés tekintetében, és az Antall-kormány idején az MDF is kapott negatív összpontszámot a szólásszabadság kérdésében. De a Fidesz mindvégig megőrizte az SZDSZ-éhez – a két párt pillanatnyi népszerűségét követő hullámzásokat leszámítva - hasonló pozitív összpontszámot mindkét kérdésen, tehát akkor is, amikor vezető kormánypártként a nemzeti ügy elsősorú képviselőjévé lépett elő.

Az érem pozitív felén azt vehetjük észre, hogy a nemzeti kérdés tekintetében mindig legalább két jobboldali párt szerzett kétszámjegyű pozitív osztályzatot: kezdetben az MDF és a KDNP, majd az FKGP-hez és a MIÉP-hez került a stafétabot, és végül 2002-ben a Fidesz-MPP és a MIÉP kezében láthattuk viszont. A társadalmi béke és a politikai stabilitás őrzőjeként leginkább még az MSZP tudott hitelt szerezni, de a szocialisták e tekintetben mutatkozó előnye a versenytársak előtt csak 2002-re vált igazán tekintélyt parancsolóvá. Végül a szólásszabadság és a demokrácia védelme tekintetében azt figyelhetjük meg, hogy komoly pozitív pontszámot kezdetben csak a liberális FIDESZ és SZDSZ, az időszak vége felé haladva viszont – jelezve a liberális pozíció kiürülését mind a támogatók száma, mind pedig egyedi politikai tartalom tekintetében – a konzervatív Fidesz-MPP és a szocialisták szereztek e kérdéskörben.

Gazdasági teljesítmény

Az életszínvonal kérdéséhez négy kérdés kapcsolódik itt viszonylag közvetlenül: “biztosítani, hogy hozzáértő emberek irányítsák az ország gazdasági ügyeit”, “a nyugdíjak és szociális juttatások emelése”, “a lakosságra a gazdaság átalakulása miatt háruló terhek csökkentése”, és “a munkanélküliség csökkentése”. Nem különösebben meglepő, hogy ezek fontossága kivétel nélkül szinte mindenkitől rendkívül magas osztályzatot kapott, különösen ahogy távolodtunk a kilencvenes évek elejétől, amikor mintha még nagyobb fogékonyság lett volna az emberekben a megszorító intézkedések szükségessége mellett szóló érvekre (ld. 1-2. táblázat). Annál érdekesebb lehet viszont az, hogy a pártok megítélése e célok tekintetében mennyire független azok liberális, baloldali vagy jobboldali gazdaságfilozófiájától.

A pártok népszerűsége és imázsa között nyilvánvalóan itt is oda-vissza oksági kapcsolatok állnak fenn. Amikor egy párt éppen népszerű – miként 1992-ben a FIDESZ, 1994-ben az MSZP és valamelyest az SZDSZ, 1997-ben az FKGP, 1998-2002-ben a Fidesz-MPP és az MSZP – akkor kedvező pontszámokat kap ezen kérdések mindegyike tekintetében, ha pedig népszerűtlen, akkor mind a négy esetben nullához közeli vagy negatív pontszámra számíthat.

Ezt az általános képet három körülmény színezi. Egyrészt hasonló mértékű támogatottság mellett az MSZP-nek azért rendszerint bármely versenytársánál nagyobb hitele volt mint az életszínvonal-javulás garanciájának (vö. például a 9-10. táblának az MSZP-re és a Fidesz-MPP-

re vonatkozó adatait). Másrészt a mindenkori fő kormánypart kompetenciája mindig kritikák célpontjává vált a kormányzati ciklus közepén, habár a belé vetett hit valamelyest nőtt a következő választások előtt (ld. az MDF 1992-94-es és az MSZP 1994-98-as pontszámait a 3-6. illetve a 6-9. táblán).

Harmadrészt a nyugdíjak kérdésében a közvélemény mintha fogékonyabbnak bizonyulna a pártok álláspontjával kapcsolatos új információkra, mint amit más kérdések esetén fentebb tapasztaltuk. Amikor a FIDESZ 1992 végén látványosan ellenzett egy nyugdíj-emelési javaslatot a parlamentben, vagy amikor az MSZP a Bokros-csomag mögé állt, akkor az emberek szinte azonnal és igen nagy számban felülvizsgálták az adott párt szociális érzékenységéről kialakult képüket (vö. a “nyugdíjak, juttatások” kérdésre adott válaszokat a 3-8. táblában). Amikor viszont ugyanezek a pártok nagyvonalú nyugdíjemelésekkel próbálták megváltoztatni foltossá vált imázsukat (az MSZP 1997-98 során, a Fidesz-MPP pedig az 1998-2002-es periódus néhány szakaszában), akkor arra is hasonlóképpen érzékenyen reagált a közvélemény (vö. a “nyugdíjak, juttatások” kérdésre adott válaszokat a 9-10. táblában).

Általános következtések

Összességében véve megállapíthatjuk, hogy 2002-re a Fidesz-MPP és az MSZP nem csak a jobboldali és baloldali szavazatok begyűjtésében ért el kitűnő eredményeket, hanem a két oldalra jellemző imázs-kellékek széles tárházát is többé-kevésbé hiánytalanul magukra öltötték. Bár táblázataink számai alapján mindenekelőtt a Fidesz arcképének változása szembeszökő, a szocialista pártot ért fejlemények tartalmi tekintetben – ha nem is számszakilag – ugyanilyen jelentősek. Az MSZP-nek a politikai stabilitás, életszínvonal, és demokrácia tematikákban elért pontszámait bárki megirigyelheti, de a legérdekesebb talán az, ahogy 1994 után egy a piacgazdaságot inkább támogató, mint ellenző párt képét tudta kialakítani a közvéleményben, miközben – a Bokros-csomag hosszan tartó, mély, de végsősoron átmeneti sokkja elmúltával – tovább tudta mélyíteni a párt szociális érzékenységébe vetett közhitét.

A Fidesz-MPP-nek is sikerült megvalósítania ugyanezt a kombinációt, csak valamivel kisebb mértékben. Ezt a hátrányt a pártimázsban a hagyományos jobboldali tematikákban elért hitelesség pótolja. Az ezekhez a tematikákhoz való viszony markánsan megkülönbözteti a két párt politikai képét, és így sokak számára kizárólagos azonosulást tesz lehetővé egyikkel vagy másikkal, stabilizálja a pártrendszert, és részvételre mozgósítja a polgárokat.

Mindezenközben a kisebb pártok nem csak méretükben váltak jelentéktelenné, hanem – a MIÉP kivételével - imázsuk egyedi jellegzetességeit is elvesztették, ahogy a két nagy párt egymásra hitelessé vált a korábban a KDNP, az FKGP, az MDF és az SZDSZ sajátos identitását adó tematikákban. Adatainkból nem állapítható meg, hogy a kis és a nagy pártokat érintő fejlemények közül melyik játszott inkább az ok, és melyik az okozat szerepét. Arra azonban talán rávilágítottak, hogy – legalábbis a mindenkori vezető kormánypartok esetében – milyen meghatározóak a kormányzati szerepvállalás időszakai. Ennek a fényében az a talán leginkább újszerű eredményünk is könnyebben értelmezhető, hogy az utóbbi tíz év legnagyobb imázsváltásai a Fidesz-MPP 1998 és 2002 közötti (nem pedig azt megelőző), illetve az MSZP 1994 utáni korszakához köthetők, míg a többi pártok esetében lejátszódott imázsváltások inkább csak az irrelevánssá válás folyamatoként voltak értelmezhetők.

Hivatkozások

Tóka Gábor 1994. "Pártok és választóik 1990-ben és 1994-ben." in *Társadalmi Riport 1994*, szerk. Andorka Rudolf, Kolosi Tamás, és Vukovich György. Budapest: TÁRKI, pp. 359-75.
Tóka Gábor 1998. "Hungary." in *Handbook of Political Change in Eastern Europe*, ed. by Sten Berglund, Tomas Hellén and Frank H. Aarebrot. Cheltenham: Edgar Elgar, pp. 231-74.

1. tábla: Mennyire tartják az emberek fontosnak az egyes célokat? Az egyes célok átlagos fontosságának alakulása, 1992-2002

Időpontok:	1992. IX.	1993. I.	1993. XII.	1994. IV.	1995. VI.	1997. I.	1998. IV.	2002. IV.
vállalkozások támogatása	6.9	7.0	7.0	6.9	6.6	6.5	6.6	7.1
hozzáértő irányítás	8.5	8.4	8.7	8.7	8.6	8.6	8.6	8.6
nemzeti érzés erősítése	6.4	6.9	6.7	6.7	6.7	6.9	7.0	7.2
szólásszabadság megőrzése	-	7.9	7.8	7.8	7.9	7.8	7.8	8.3
nyugdíjak, juttatások emelése	8.2	8.2	8.3	8.2	8.3	8.5	8.3	8.5
politikai stabilitás	-	7.8	7.5	7.8	7.7	8.0	7.8	8.3
terhek csökkentése	8.3	8.1	8.3	8.3	8.3	8.5	8.3	8.4
egyházi befolyás növelése	4.5	4.9	4.0	4.2	4.2	4.7	3.9	-
magánosítás gyorsítása	5.4	5.6	5.0	4.9	4.8	4.3	4.7	5.0
dekommunizálás	5.5	5.7	5.4	5.4	5.5	6.0	5.6	5.5
munkanélküliség csökkentése	8.3	-	-	8.7	8.7	8.7	8.5	8.6

2. tábla: Mennyire osztják meg az embereket az egyes célok? Az egyes célok fontossága szórásának alakulása, 1992-2002

Időpontok:	1992. IX.	1993. I.	1993. XII.	1994. IV.	1995. VI.	1997. I.	1998. IV.	2002. IV.
vállalkozások támogatása	2.3	2.1	2.0	2.2	2.2	2.1	2.1	1.8
hozzáértő irányítás	1.2	1.4	0.8	0.8	1.0	1.0	1.0	0.9
nemzeti érzés erősítése	2.3	2.1	2.1	2.2	2.0	1.9	1.9	2.0
szólásszabadság megőrzése	-	1.6	1.7	1.7	1.5	1.6	1.5	1.2
nyugdíjak, juttatások emelése	1.6	1.6	1.4	1.5	1.5	1.0	1.2	1.0
politikai stabilitás	-	1.8	1.8	1.6	1.6	1.5	1.6	1.2
terhek csökkentése	1.4	1.8	1.6	1.3	1.6	1.2	1.3	1.1
egyházi befolyás növelése	2.7	2.6	2.5	2.6	2.6	2.6	2.4	-
magánosítás gyorsítása	2.5	2.5	2.4	2.5	2.6	2.5	2.3	2.6
dekommunizálás	2.8	2.7	2.7	2.8	2.7	2.6	2.5	2.8
munkanélküliség csökkentése	1.5	-	-	1.0	0.8	0.8	1.0	0.9

3. tábla: Melyik part törekszik leginkább az egyes célok megvalósítására? A válaszok megoszlása 1992. szeptemberben

Pártok:	MIÉP	FKGP	KDNP	MDF	FIDESZ	SZDSZ	MSZP
vállalkozások támogatása	-	3	-6	16	10	10	-9
hozzáértő irányítás	-	-6	-2	-4	22	10	6
nemzeti érzés erősítése	-	5	6	26	6	0	-3
szólásszabadság megőrzése	-	-	-	-	-	-	-
nyugdíjak, juttatások emelése	-	-2	6	-1	10	4	16
politikai stabilitás	-	-	-	-	-	-	-
terhek csökkentése	-	-1	2	-16	15	7	15
egyházi befolyás növelése	-	-1	56	2	-5	-5	-17
magánosítás gyorsítása	-	3	-1	24	4	12	-13
dekommunizálás	-	16	0	17	7	7	-30
munkanélküliség csökkentése	-	-1	0	-10	15	6	15

4. tábla: Melyik part törekszik leginkább az egyes célok megvalósítására? A válaszok megoszlása 1993. januárban

Pártok:	MIÉP	FKGP	KDNP	MDF	FIDESZ	SZDSZ	MSZP
vállalkozások támogatása	-	3	-4	8	7	8	-10
hozzáértő irányítás	-	-3	0	-10	19	12	3
nemzeti érzés erősítése	-	6	9	21	3	-1	-4
szólásszabadság megőrzése	-	0	-1	-8	25	15	0
nyugdíjak, juttatások emelése	-	1	8	-9	8	6	14
politikai stabilitás	-	-8	4	1	11	7	5
terhek csökkentése	-	1	2	-20	13	7	12
egyházi befolyás növelése	-	0	59	8	-6	-2	-26
magánosítás gyorsítása	-	2	-1	22	2	6	-13
dekommunizálás	-	20	1	23	4	3	-32
munkanélküliség csökkentése	-	-	-	-	-	-	-

5. tábla: Melyik part törekszik leginkább az egyes célok megvalósítására? A válaszok megoszlása 1993. decemberben

Pártok:	MIÉP	FKGP	KDNP	MDF	FIDESZ	SZDSZ	MSZP
vállalkozások támogatása	-	2	-3	9	5	9	-9
hozzáértő irányítás	-	-1	1	-8	11	13	11
nemzeti érzés erősítése	-	8	12	16	1	0	-5
szólásszabadság megőrzése	-	1	1	-2	13	16	5
nyugdíjak, juttatások emelése	-	-1	10	-5	-3	6	24
politikai stabilitás	-	-4	4	3	4	6	10
terhek csökkentése	-	2	4	-17	7	8	19
egyházi befolyás növelése	-	1	55	5	-5	-2	-19
magánosítás gyorsítása	-	1	0	22	3	7	-14
dekommunizálás	-	13	2	19	5	6	-27
munkanélküliség csökkentése	-	-	-	-	-	-	-

6. tábla: Melyik part törekszik leginkább az egyes célok megvalósítására? A válaszok megoszlása 1994. áprilisban

Pártok:	MIÉP	FKGP	KDNP	MDF	FIDESZ	SZDSZ	MSZP
vállalkozások támogatása	-2	2	-3	9	3	11	-1
hozzáértő irányítás	-2	-1	-1	-2	5	13	22
nemzeti érzés erősítése	13	5	10	13	1	1	3
szólásszabadság megőrzése	-1	1	0	-1	11	17	9
nyugdíjak, juttatások emelése	0	0	9	-1	-3	6	24
politikai stabilitás	-6	-2	4	7	2	7	16
terhek csökkentése	0	2	2	-10	4	10	22
egyházi befolyás növelése	-1	0	60	4	-2	-1	-13
magánosítás gyorsítása	0	-1	0	22	2	8	-10
dekommunizálás	11	21	2	13	5	2	-15
munkanélküliség csökkentése	0	1	1	-7	5	8	24

7. tábla: Melyik part törekszik leginkább az egyes célok megvalósítására? A válaszok megoszlása 1995. júniusban

Pártok:	MIÉP	FKGP	KDNP	MDF	Fidesz-MPP	SZDSZ	MSZP
vállalkozások támogatása	-	3	-1	5	4	13	6
hozzáértő irányítás	-	6	1	1	6	9	7
nemzeti érzés erősítése	-	13	8	10	3	-3	-4
szólásszabadság megőrzése	-	9	1	5	7	7	1
nyugdíjak, juttatások emelése	-	9	8	7	3	2	-4
politikai stabilitás	-	-2	2	2	3	6	13
terhek csökkentése	-	12	3	6	6	0	-13
egyházi befolyás növelése	-	1	58	3	-1	-3	-17
magánosítás gyorsítása	-	-5	0	8	1	9	22
dekommunizálás	-	31	2	8	6	1	-27
munkanélküliség csökkentése	-	9	2	0	5	1	3

8. tábla: Melyik part törekszik leginkább az egyes célok megvalósítására? A válaszok megoszlása 1997. januárban

Pártok:	MIÉP	FKGP	KDNP	MDF	Fidesz-MPP	SZDSZ	MSZP
vállalkozások támogatása	-	5	-3	2	3	12	9
hozzáértő irányítás	-	12	0	1	10	8	-2
nemzeti érzés erősítése	-	25	7	4	3	-5	-5
szólásszabadság megőrzése	-	16	0	2	11	6	-4
nyugdíjak, juttatások emelése	-	14	5	2	7	1	-1
politikai stabilitás	-	1	2	1	5	4	9
terhek csökkentése	-	17	2	1	7	0	-9
egyházi befolyás növelése	-	3	56	2	-2	-4	-20
magánosítás gyorsítása	-	-13	0	3	-2	9	31
dekommunizálás	-	45	2	4	4	0	-40
munkanélküliség csökkentése	-	15	1	1	7	1	1

9. tábla: Melyik part törekszik leginkább az egyes célok megvalósítására? A válaszok megoszlása 1998. áprilisban

Pártok:	MIÉP	FKGP	KDNP	MDF	Fidesz-MPP	SZDSZ	MSZP
vállalkozások támogatása	-10	4	-2	0	20	5	18
hozzáértő irányítás	-8	4	-1	0	25	3	17
nemzeti érzés erősítése	23	13	2	2	7	-3	1
szólásszabadság megőrzése	-1	7	0	0	19	4	10
nyugdíjak, juttatások emelése	-3	6	0	1	10	0	35
politikai stabilitás	-9	-1	0	1	15	2	20
terhek csökkentése	-1	12	0	0	25	0	4
egyházi befolyás növelése	0	7	47	1	0	-4	-11
magánosítás gyorsítása	-6	-12	-1	2	5	5	36
dekommunizálás	13	43	0	1	10	0	-38
munkanélküliség csökkentése	-1	9	0	0	17	1	11

10. tábla: Melyik part törekszik leginkább az egyes célok megvalósítására? A válaszok megoszlása 2002. áprilisban

Pártok:	MIÉP	FKGP	KDNP	MDF	Fidesz-MPP	SZDSZ	MSZP
vállalkozások támogatása	-13	-3	-	0	29	5	9
hozzáértő irányítás	-6	-7	-	0	18	1	21
nemzeti érzés erősítése	23	-3	-	1	30	-8	-4
szólásszabadság megőrzése	-7	-3	-	0	18	5	15
nyugdíjak, juttatások emelése	-5	-4	-	-1	15	-1	34
politikai stabilitás	-11	-3	-	1	7	0	25
terhek csökkentése	-3	-3	-	0	14	0	23
egyházi befolyás növelése	4	-1	-	2	45	-5	-23
magánosítás gyorsítása	-8	-1	-	0	21	4	4
dekommunizálás	24	2	-	0	42	-1	-42
munkanélküliség csökkentése	-2	-2	-	0	20	-2	23